

Två härdar från järnåldern i Kv Glaskronan, Tornby

Förundersökning

Kv Glaskronan 1
Linköpings stad
Linköpings kommun
Östergötland

Tom Carlsson

Två härdar från järnåldern i Kv Glaskronan, Tornby

Förundersökning

Kv Glaskronan 1
Linköpings stad
Linköpings kommun
Östergötland

Tom Carlsson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-500-6

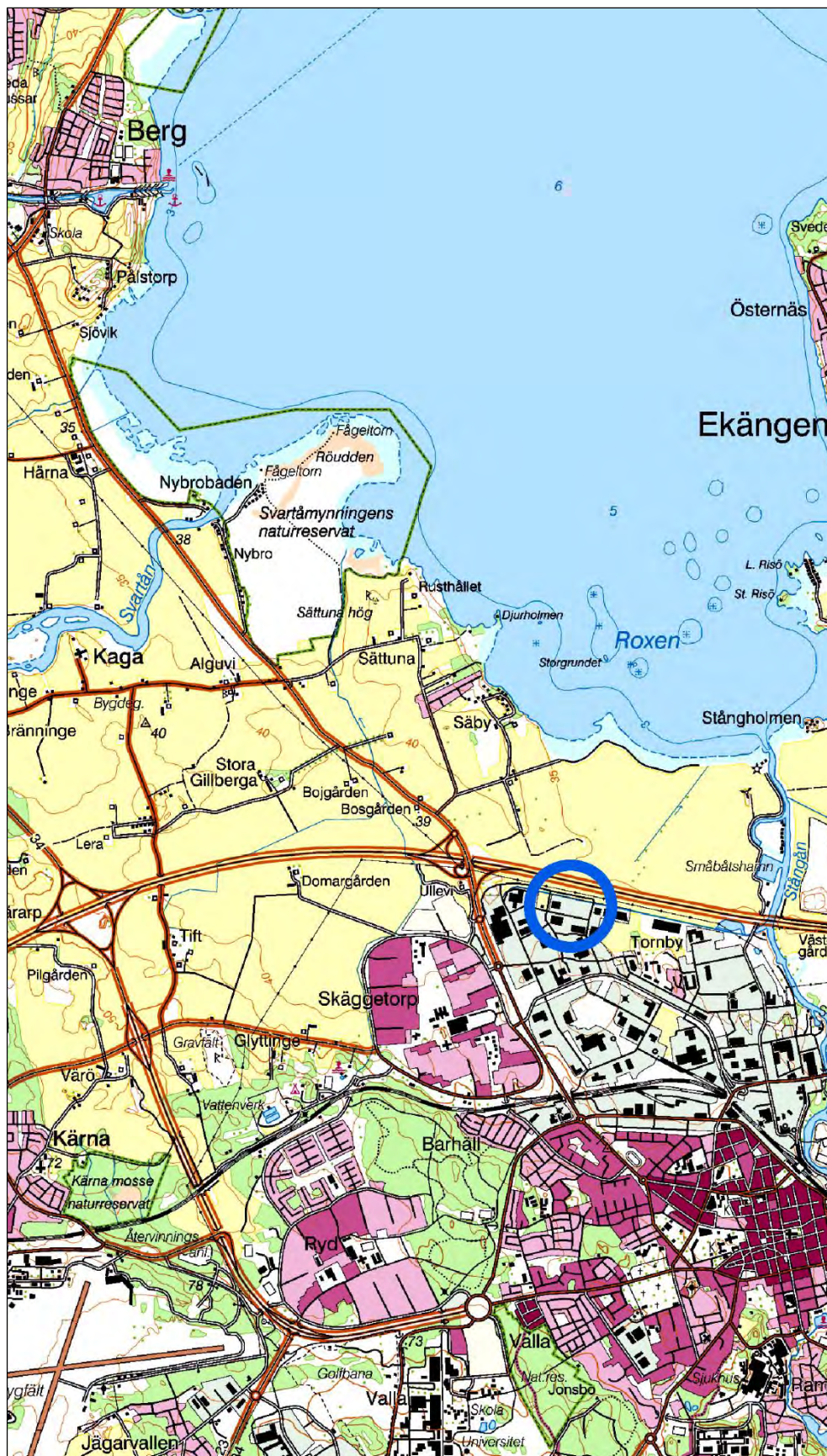
Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Innehåll	4
Sammanfattning.....	7
Inledning.....	7
Beskrivning av undersökningens förutsättningar	7
Förundersökningsområdet.....	7
Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	8
Genomförande.....	9
Förundersökningens syfte, inriktning och ambitionsnivå.....	9
Metod.....	9
Analyser	9
Undersökningsresultat	10
Tolkning och utvärdering.....	11
Referenser.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13
BILAGOR.....	14
Bilaga 1. Schakttabell	14
Bilaga 2. Anläggningstabell	14
Bilaga 3. ¹⁴ C-analyser	14

Figur 1. Östergötlands län. Undersökningsplatsen markerad.

Figur 2. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård genomförde under sommaren 2015 en arkeologisk förundersökning i Kv Glaskronan, Linköping stad och kommun. Linköping kommun var uppdragsgivare och förundersökningen föränleddes av planerna att bebygga området. I området finns flera kända fornlämningar. Strax söder om Kv Glaskronan ligger den vikingatida/medeltida bytomten Lilla Ullevi, RAÄ 325. Förundersökningen syftade till att undersöka om det fanns spår av forntida verksamheter inom exploateringsområdet och, om möjligt, avgränsa RAÄ 325 norrut.

Ca 400 meter schakt togs upp med hjälp av grävmaskin. Marken bestod av matjord över lera. Två härदार och en grop påträffades. Samtliga anläggningar undersöktes och dokumenterades. Härđarna ¹⁴C-analyserades. Båda daterades till järnåldern: 170 f Kr – 540 e Kr. Sannolikt utgör lämningarna verksamheter som utförts i utkanten av Lilla Ullevi.

Med anledning av det obetydliga resultatet beslutade Länsstyrelsen att inga fler arkeologiska undersökningar var nödvändiga innan exploatering.

Inledning

Linköpings kommun planerar nybyggnation inom fastigheten Glaskronan 1, i Tornbyområdet, Linköping. Sedan tidigare finns det bebyggelse och en asfalterad parkeringsplats inom fastigheten men delar av tomten bestod av gräsmattor.

I Tornby har det under de senaste 30 åren genomförts ett flertal arkeologiska undersökningar som visat på hur området utnyttjats under förhistorisk såväl som under historisk tid. Den närmaste kända fornlämningen är RAÄ 325, Lilla Ullevi, en boplatz från äldre och yngre järnåldern vars utbredning inte har kunnat bestämmas (Rolöf & Lindeblad 2007). Närheten till Lilla Ullevi och den övriga fornlämningsbilden i Tornbyområdet föränleddes Länsstyrelsen i Östergötland att besluta om en arkeologisk förundersökning var nödvändig för att undersöka om det fanns fornlämningar inom området innan markarbetena påbörjades.

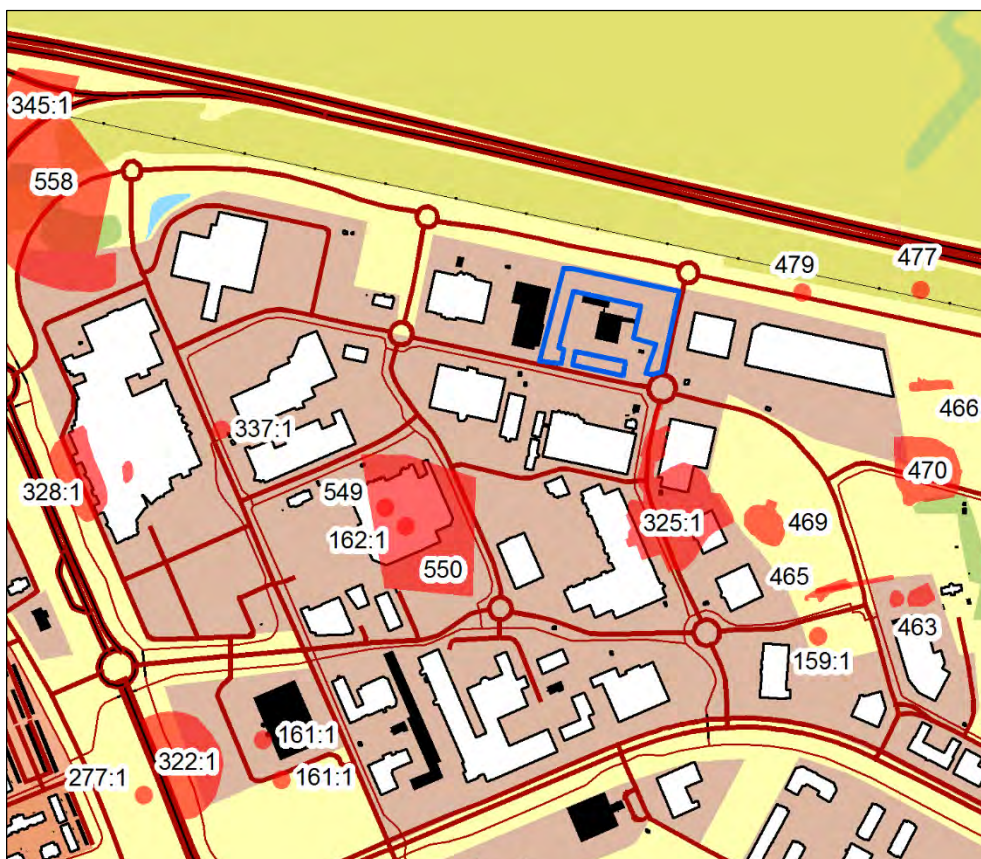
Undersökningsområdet var sammanlagt ca 4 400 m² stort och uppdragsgivare var Linköpings kommun.

Beskrivning av undersökningens förutsättningar

Förundersökningsområdet

Tornby är beläget i norra utkanten av Linköpings stad. Strax norr om Tornby ligger E4:an, som här har en öst-västlig sträckning. Topografien i Tornby är mycket flack med enstaka låga isälvsavlagringar. Inom förundersökningsytan är höjden över havet ca 36 – 37 meter över havet. Sjön Roxen, som endast ligger ca en kilometer norr om Kv Glaskronan, är belägen ca 34 meter över havet. Området utgjorde långt fram på 1980-

talet ett odlings- och beteslandskap men idag är, i stort sett, hela Tornbyområdet bebyggt med shoppingcentra, ensamliggande affären, industrier och tillfartsvägar.

Figur 3. Utdrag ur Fastighetskartan med fornlämningar i området markerade med transparent röd färg och undersökningsområdet markerat med blått. Skala: 1:10 000.

Förundersökningen omfattade tre åtskilda gräsytor som Linköpings kommun avser att exploatera inom kv Glaskronan. Sammanlagt var förundersökningsområdet ca 4 400 m² stort.

Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Tornbyområdets förhistoria är väldokumenterad genom många arkeologiska undersökningar i samband med markexploatering. Helene Borna-Ahlkvist och Clas Tollin genomförde 1994 en kartstudie och analys av området ”kring Stång” som sammanfattar fornlämningsbilden. De hittills kända äldsta lämningarna är en boplatz från den mellan-neolitiska stridsyxekulturen och påträffades nära Stångån, ca 2 km sydöst om kv Glaskronan (Hedvall 1996). Tornbyområdet synes framförallt ha befolkas under senneolitikum och äldre bronsåldern (Karlenby 1996) men den verkliga förtätningen av bebyggelsen skedde under äldre järnåldern. Från denna tid finns ett flertal gårdsheter dokumenterade. Under vikingatid och medeltid fanns ett flertal gårdar och byar i området, varav stora Ullevi (RAÄ 558) var en av de största i Linköpingstrakten (Carlsson et al 2001).

Den till Kv Glaskronan närliggande fornlämningen lilla Ullevi, RAÄ 325, bestod år 1812 av två hemman (Ahlkvist & Tollin 1994:38). Det har genomförts ett flertal arkeologiska

undersökningar inom RAÄ 325. En sammanställning av resultaten visar att man på platsen har påträffat stolphål efter minst 7 hus av förhistorisk typ och syllstenar från en husgrund. Det rikliga fyndmaterialet och ¹⁴C-dateringarna tyder på att det här funnits en gård från vikingatid och tidig medeltid. Sannolikt fanns det emellertid äldre verksamheter på platsen; den äldsta ¹⁴C-dateringen är från 360 – 170 f Kr.

Varken den förhistoriska boplatsen eller historiska bytomtens utbredning har emellertid inte kunnat bestämmas.

Genomförande

Förundersökningens syfte, inriktning och ambitionsnivå

Huvudsyftet var att försöka avgränsa RAÄ 325 norrut genom att undersöka om det fanns fornlämningar inom Kv Glaskronan.

- Eventuella fornlämningarnas karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning skulle fastställas och beskrivas.
- Länsstyrelsen menade att om mindre fornlämningar påträffades kunde det bli aktuellt med att slutundersöka dessa i direkt anslutning till förundersökningen.
- Resultatet från den arkeologiska förundersökningen syftade vidare till att användas som underlag i en fortsatt besluts- och planeringsprocess för såväl sökandes och Länsstyrelsen.
- Förundersökningen presenteras i föreliggande rapport vilken har anpassats efter resultatet samt redovisar relevanta uppgifter för sökandes fortsatta planering av arbetet.

Metod

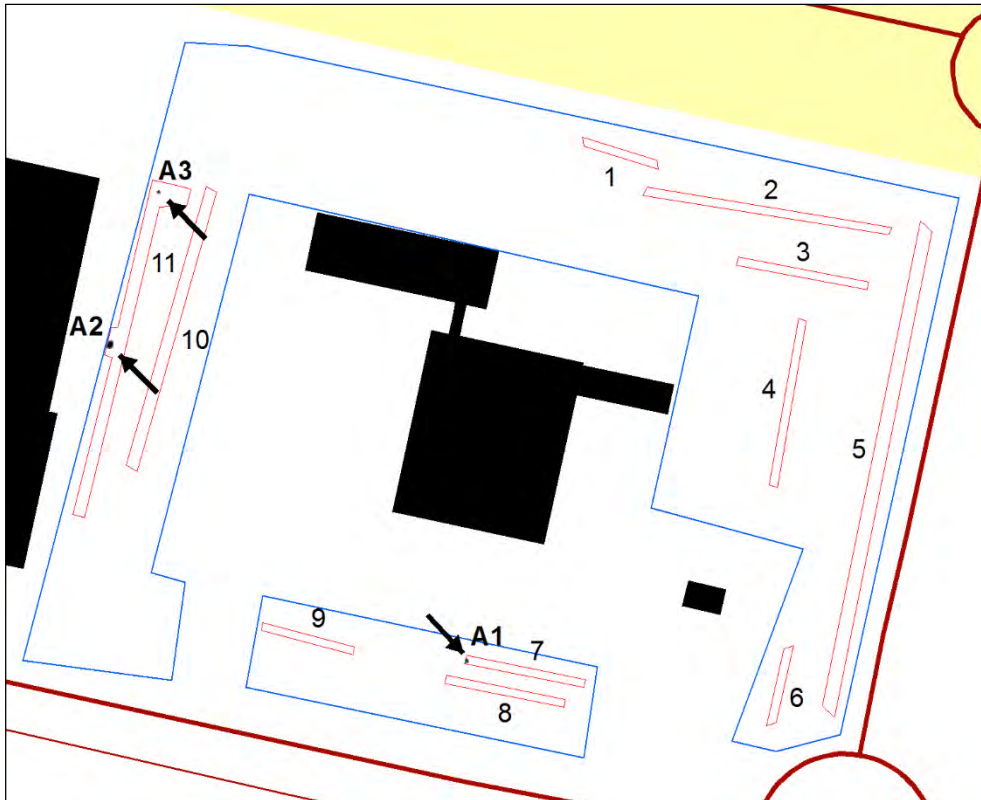
Förundersökningen omfattade grävning med maskinschakt inom de gräsbevuxna områdena. Schakten var ca 1,5 meter breda, eller bredare när det krävdes för att förstå enskilda lämningar. Schaktningen genomfördes skiktvis genom matjorden ner till den underliggande leran.

De tre anläggningarna grävdes ut för att klargöra statusen som fornlämning. Dokumentation av schakt och påträffade lämningar gjordes med RTK-GPS och beskrevs. Schakt och anläggningar mättes in med omkrets. Alla lämningar typbestämdes.

Samtliga schakt återfylldes.

Analys

För att åldersbestämma fornlämningarna samlades kol in från två anläggningar. Kolet vedartsbestämdes av Vedlab i Glava. Analysen syftade enbart till att välja ut lämpligt träkol för vidare datering och möjligen fanns det därför fler träslag representerade än de som identifierats. Därefter valdes lämpligt material ut för ¹⁴C-analys, vilken utfördes på Svedberglaboratoriet i Uppsala.

Figur 4. Utdrag ur Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat med blått och schakten numrerade och markerade med rött. Anläggningar markerade med svart och förtydligande pilar. Skala: 1:2000.

Undersökningsresultat

Totalt 11 schakt togs upp med en sammanlagd längd av ca 400 m. Schakten förlades i olika riktningar för att på bästa sätt täcka hela gräsytorerna (fig. 4). I de västra och östra områdena var marken var förhållandevis orörd av sentida arbeten och endast den södra delytan var märkbart störd av markarbeten. Både de östra och västra delytorna bestod av ett ca 0,3 m tjockt humöst matjordslager. Under detta fanns grå homogen lera med enstaka stenar.

Trots omfattande störningar i marken längs i söder påträffades delar av en härd, A1 i schakt 7. Anläggningen var 0,8 x 0,5 meter stor och bestod av ett, ca 0,1 m tunn, sotlager samt enstaka skärviga stenar. Ett jordprov samlades in och träkolet bestämdes utgöras av al (*alnus*). ¹⁴C-analysen daterade anläggningen till 170 BC – 30 AD (Ua52144, 95.4% sannolikhet) d v s övergången förromersk – romersk järnålder.

I schakt 11 påträffades en 1,5 x 1,2 m stor härd, A2. Anläggningen var nedgrävd ca 0,22 m ner i leran och väl bevarad med rikliga mängder kol och skärvsten. En större yta schaktades upp i anslutning till A2 men inga fler anläggningar påträffades. Det träkol som i jordprov valdes för ¹⁴C-analys utgjordes av gran (*pinus*). Anläggningen daterades till 380 – 540 AD, d v s folkvandringstid – vendeltid (Ua52145, 95.4% sannolikhet).

Ytterligare en anläggning påträffades. I schakt 10 fanns en 0.5 x 0,5 m stor grop, A3. Djupet var 0,3 m och innehållet bestod av mörkbrun humös lera. En större yta schaktades upp intill gropen men inga fler anläggningar dokumenterades.

Tolkning och utvärdering

¹⁴C-dateringarna tyder på en koppling mellan de nu påträffade anläggningarna och tidigare kända verksamheter inom, Lilla Ullevi, RAÄ 325. Boplatsens långa bebyggelsekontinuitet har belagts tidigare vilket ytterligare illustreras av att det skiljer mer än 500 år mellan de två påträffade ¹⁴C-daterade härdarna inom KV Glaskronan. Härdarna tolkas vara vardagliga verksamheter, t ex rostning av cerealier. Det identifierade träkolet, al och gran speglar delvis närmiljön i Tornbyområdet under järnåldern med både fuktiga områden med al och torrare miljöer där granar trivdes

Lämningarna inom kv Glaskronan är fåtaliga och kan sannolikt tolkas vara gränsen norrut för. Syftet med att undersöka förekomsten av fornlämningar och eventuellt att avgränsa boplatsen RAÄ 325 norrut har sålunda uppfyllts.

Referenser

- Borna Ahlkvist, H. och Tollin, C. 1994. Kring Stång. En kulturgeografisk utvärdering byggd på äldre lantmäteriakter och historiska kartöverslagg. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 7.
- Carlsson, T, Lindeblad, K och Nielsen, A-L. 2001 Boplats och by. Bebyggelseutveckling i Stora Ullevi 200-1600 e Kr. Linköpings stad och kommun, Östergötland.
- Hedvall, R. 1996. Stångebro. En boplats från yngre sten- åldern samt gravar och en boplats från järnåldern. Arkeologisk slutundersökning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar.
- Karlenby, L. 1996. Ullevi - en boplats under 4000 år: arkeologiska undersökningar, RAÄ 161, RAÄ 322, kvarteret Glasrutan 2, Linköpings kommun, Östergötland.
- Rolöf, M & Lindeblad, K. 2007. Lilla Ullevi Gård från vikingatid och tidig medeltid i Tornby RAÄ 325, kvarteret Glaskulan 5, Tornby Linköpings stad och kommun Östergötland. Riksantikvarieämbetet, UV Öst. Rapport 2007:97. Linköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM15067
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-3610-15, 2015-07-06
<i>Undersökningsperiod:</i>	2015-06-27–2015-06-30
<i>Exploateringsyta:</i>	4400 m ² (varav ca 400 löpmeter schakt)
<i>Personal:</i>	Tom Carlsson
<i>Layout:</i>	Josefina Kennebjörk
<i>Belägenhet:</i>	Glaskronan 1, Linköpings stad och kommun, Östergötlands län, Östergötland.
<i>Ekonomisk karta:</i>	64F 7d NV
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref99 TM
<i>Koordinater:</i>	N 6477300, E 534801
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentations handlingar utöver rapporten arkiveras.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Stratigrafi	Längd, m	Anläggningar	Fynd	Övrigt
1	0,3 m matjord över lera	15	-	-	-
2	0,3 m matjord över lera	49	-	-	-
3	0,3 m matjord över lera	26	-	-	-
4	0,3 m matjord över lera	33	-	-	-
5	0,3 m matjord över lera. Enstaka, 0,15 m stora stenar	98	-	-	-
6	0,3 m matjord över lera	16	-	-	-
7	0,2 – 0,6 m lager fyllnadsmassor över lera och morän	24	A1 (hård)	-	Fyllnadsmassor av grus, sten, betong, asfalt m.m.
8	0,2 – 0,4 m lager fyllnadsmassor över lera och morän	24	-	-	Fyllnadsmassor av grus, sten, betong, m.m.
9	0,2 – 0,4 m matjord, lite fyllnadsmassor över lera och morän	19	-	-	Fyllnadsmassor av grus, sten, betong, m.m.
10	0,3 m matjord över lera	57	-	-	
11	0,3 m matjord över lera	68	A2 (hård) A3 (grop)	-	

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Kontext	Längd	Bredd	Djup	N	E	M ö h (max)
1	Hård	Sot, kol enstaka skärvstenar	Störd av sentida markarbeten	Schakt 7	0,8	0,5	0,10	6477211	534861	37
2	Hård	Sot, kol och rikliga mängder skärvsten		Schakt 10	1,5	1,2	0,22	6477273	534791	36,8
3	Grop	Mörkbrun humös lera		Schakt 10	0,5	0,5	0,3	6477303	534800	36,5

Bilaga 3. ¹⁴C-analyser

Lab. nr	Prov nr	Anl. nr	Anläggningstyp	Material och kontext	14C-ålder BP	Kalibrerad ålder med två sigma
Ua-52144	1	1	Hård	Träkol, al (alnus)	2046±32BP	170 BC (95,4%) 30 AD
Ua-52145	2	2	Hård	Träkol, gran (picea)	1617±31BP	380 AD (95,4%) 540 AD

